

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1949

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΑ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Η ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ

ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΟΥ ΡΟΪΔΗ

Έρευνώντας παλιές εφημερίδες και περιοδικά, έτυχε να βρω κάμποσα όλως διόλου άγνωστα έργα του Ροΐδη, όπως το διήγημα «Η έορτή του πατρός μου», που δημοσιεύθηκε στη «Ν. Έστία» (τ. 510, 1948, σ. 1196—1198), τη μεγάλη του θρησκευτικοφιλοσοφική μελέτη «Οί Καίνιται» («Έθνική Βιβλιοθήκη» 1858, σ. 162—165 και 180—182), έντυπώσεις και κρίσεις από θεατρικές παραστάσεις, που έγραφε στο περ. «Αύλαία» του 1882 με το ψευδώνυμο Lucifer (Έωσφόρος),—μιά άπ' αυτές, καθώς και άλλου είδους δικά του εκεί δημοσιεύματα, οί πικάντικες Broutilles athéniennes, είναι γραμμένες γαλλικά,—μιά ανακοίνωση άγνωστης επιστολής του Γλάδσωνα για το θάνατο του επίσκοπου Σύρας Λυκούργου μ' ένδιαφέροντα σχόλια σ' αυτή («Άστν» 29-5 1898), έντυπώσεις για το μεγάλο σεισμό της Ζακύνθου («Έστία» 1898, I, σ. 85—86), το χαρακτηρισμό του για το Χαρ. Άννινο («Η τριακονταετηρίς του Χ. Άννίνου», 1900, σ. 96), αξιοσημείωτο, γιατί καταλήγει κι' εκεί στο ίδιο συμπέρασμα που αναγράφει, πριν από 80 χρόνια, στην πρώτη του κριτική μελέτη, για τις κωμωδίες του Άγγελου Βλάχου, κτλ. Όλα αυτά, μαζί μ' εκείνα που βρήκα έχοντας οδηγό τις σημειώσεις του Άνδρεάδη, στην έκδοση Φέξη, των έργων του Ροΐδη, τις παραπομπές του κ. Παράσχου στην τόσο αξιοπρόσεκτη γι' αυτόν εργασία του, καθώς και το βιβλιογραφικό σημείωμα του κ. Κατσιμπαλή («Ν. Έστία» 1984, σ. 903) μερικων άγνωστων έργων του συγγραφέα της «Πάπισσας Ιωάννας», μπορούν, αφού γίνει κάποια έπιλογή από τα καλύτερά τους, ν' αποτελέσουν ολόκληρο βιβλίο που δέν αποκλείεται μιά μέρα νά βγει, για νά χρησιμεύσει, αν δε γελιέμαι, σαν ένα σημαντικό κι' άπαραίτητο συμπλήρωμα του συγκεντρωμένου σέ τόμους έργου του. Το περίεργο όμως είναι, πως και άλλα, πολύ γνωστά μάλιστα του Ροΐδη δημοσιεύματα, στις ύστερινές τους εκδόσεις παρουσιάζονται περικομμένα, κι' έτσι καταντάει πολύ δύσκολο στον εύσυνείδητο μελετητή του ν' αποκτήσει μιά γενική του έργου του έποπτεία. Από τον πρόλογο π. χ. της «Πάπισσας Ιωάννας» λείπουν, στις τελευταίες της εκδόσεις, πάρα πολλές σελίδες χαρακτηριστικές όχι μονάχα για το ούσιαστικό τους περιεχόμενο και για την έπιγραμματική του δύνα-

μη και την έλευθεροστομία, που μ' αυτές περιγράφει ο συγγραφέας πολλά παράξενα φαινόμενα του έννατου αιώνα, αλλά και αξιοσημείωτες για τις λογοτεχνικές του Ρ. προτιμήσεις. Βλέπουμε δηλ. νά μιλάει εκεί για τις άρμυρες ιστορίες των «Contes Drolatiques» του Μπαλζάκ (σ' όσα κατόπιν έγραψε ο Ροΐδης μονάχα κάπου-κάπου τ' όνομά του άπλως αναφέρει, αν και εκφράζεται με θαυμασμό για συγγραφείς πολύ μικρότερης άπ' αυτόν άξίας) κι' έτσι για πρώτη, νομίζω, φορά, ο δημιουργός της Άνθρώπινης Κωμωδίας παρουσιάζεται στο πλατύτερο άναγνωστικό μας Κοινό—κατόπιν έγινε πιο γνωστός, κυρίως από την άξιόλογη μετάφραση της «Εύγενίας Γκραντέ» από τον Άγγελο Βλάχο στην «Έστία» του 1883.

Άπ' αυτά τα άγνωστά του έργα ανακοινώνουμε το διήγημα «Θεατρική ανάμνησις», που δημοσίευσε ο Ροΐδης στην «Έφημερίδα» 1-2 Νοεμβρίου 1895 παίρνοντας άφορμή από την προληπτική λογοκρισία που έπεβλήθηκε τότε στα έργα τα θεατρικά, όμοια επάνω κάτω με τον έλεγχο, που όλως διόλου έπιπόλαια και άψυχολόγητα έγινε άπόπειρα νά εφαρμοστεί και πάλι τώρα τελευταία. Για τη θεατρική λογοκρισία του 1895, έχει γράψει, καθώς είχε την καλοσύνη νά με πληροφορήσει ο τόσο βαθύς γνώστης της ιστορίας του νεοελληνικού θεάτρου κ. Ι. Σιδέρης στο περιοδικό «Ραδιόφωνο» του 1911 ή 1942—δέν θυμάται καλά τη χρονολογία κι' έτυχε νά μη φυλάξει το δημοσίευμά του αυτό, ούτε πάλι βρίσκεται στην Έθνική Βιβλιοθήκη, όπου πήγα γά την έξακριβώς. Όποσδήποτε ύπάρχει στο Θεατρικό Μουσείο το έπίσημο έγγραφο, που έπιβαλλόταν ο έλεγχος, ύπογραμμένο άπό τον τότε Διευθυντή της Άστυνομίας Μπαϊρακτάρη: Πρόεδρος της λογοκριτικής έπιτροπής είχε όριστεί ο Μιστριώτης και μέλη ο Άρ. Κουρτίδης και ο Ιω. Καλοστύπης.

Στο διήγημά του αυτό ο Ροΐδης, όπως και σέ τόσα του άλλα δημοσιεύματα, όλως διόλου άσχετα με τους κομματάρχες ή τους δασκάλους, βρίσκει κι' αυτού την εύκαιρία με λίγες αίχμηρες φράσεις νά καυτηριάσει τις κομματικές φατρίες και το σχολαστικισμό, τους δύο αυτούς κακούς δαίμονες του νεώτερου έλληνισμού, που έναντίον τους, σ' όλη του τη ζωή, κατεύθυνε σταθερά τα βέλη της σαρκαστικής του διάθεσης—το μόνο του

ὄπλο, τὴ μόνη δύναμη ποῦχε ἡ ἀδυναμία του, γιὰ ν' ἀντιδράσει στὸ ἀποπνιχτικὸ γι' αὐτὸν κι' ἀποτελματωμένο περιβάλλον τῆς ἐποχῆς του. Ἔτσι, λέγοντας ἐδῶ «κορδονικὴ ἐπιτροπὴ», ἐννοεῖ τὰ μέλη τῆς λογοκριτικῆς ἐπιτροπῆς, — μιλήσαμε γι' αὐτὰ παραπάνω, — διορισμένα τότε ἀπὸ τὸ κόμμα τοῦ Δεληγιάννη, πού, ἀπὸ λίγους μῆνες προηγουμένως, εἶχε γίνει παντοδύναμο, ὕστερα ἀπὸ τὴν πανωλεθρία τοῦ Τρικούπη στίς ἐκλογὰς τοῦ Ἀπρίλη τοῦ 1895. Καθὼς θυμοῦνται οἱ παλαιότεροι, τὰ «κορδόνι» ἦσαν τὸ σύμβολο τοῦ κόμματός του στοὺς ἐκλογικούς ἀγῶνες τοῦ Δεληγιάννη, τοῦ κλασικοῦ αὐτοῦ τύπου τοῦ φαυλοκράτη δημαγωγοῦ κι' ἀμείλιχτου γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἐχθροῦ τοῦ Τρικούπη—γιὰ τὸν τελευταῖο γνωστὴ μᾶς εἶναι ἡ «μεσσιανὴ πίστη» (ἡ ἐκφραση εἶναι τοῦ Ἀνδρεάδη), πού εἶχε γι' αὐτὸν ὁ Ροῖδης, καὶ πόσο ἐξ αἰτίας τῆς καταδιώχτηκε ἀπ' τὸ ρουσφετολόγο Γορτυνίο πολιτικάντη. Ἡ ἀγανάχτησή του πάλι γιὰ τὴ σχολαστικὴ παράδοση τῆς ἐποχῆς του, παρουσιάζεται μετὰ τὴν ἀδυσώπητη ἐδῶ γελοιοποίησιν τοῦ Μιστριώτη, συντοπίτη καὶ κομματικοῦ τοῦ Δεληγιάννη ὁπαδοῦ, ἐνὸς ἀπὸ τοὺς κυριώτερους ἀντιπρόσωπους τοῦ τότε ἀρχαϊσμοῦ, πού κι' ἄλλοτε εἶχε δοκιμάσει τὸ μαστίγιωμα τῆς σάτιρας τοῦ Ροῖδου, ὅπως φαίνεται κι' ἀπὸ τὸν «Ἀσμοδαῖο» (ἐτ. Α', ἀρ. 6, 9-2-1875). Μετὰ τὴ μάσκα τοῦ σαρκασμοῦ, πού κρύβει τὸ πιὸ θανάσιμο μῖσος γιὰ τὸ σχολαστικισμὸ καὶ μετὰ ὁξύτατα ἀναπτυγμένο τὸ αἰσθημα τοῦ κωμικοῦ, τοῦ σφηνώνει τ' ἀρχιλόχεια βέλη, σατιρίζοντάς τον, ὅπως κατόπιν ὁ Πάλλης κι' ὁ Ταγκόπουλος καὶ γι' αὐτὴν ἀκόμα τὴν κακοφκιασμένην του μορφή, πού τόσο πολὺ ἄλλως τε εἶχε γίνει ἀντικείμενο γελοιογραφικῆς ἐκμετάλλευσης στὴν ἐποχὴ του. (Ἀπὸ τίς πολλὰς τοῦ Μιστριώτη γελοιογραφίαις σημειώσουμε ἀπὸ τὰ «Παναθηναῖα» ἐτ. 10, φ. 31-3-1910, σ. 365 καὶ κυρίως ἀπὸ τὸ Θέμο Ἀννίνο: Θ. Ἀννίνου, «Λεύκωμα Γελοιογραφικόν», 1924, σ. 217, 245, 263, 366. Τοῦ ἴδιου ἀπὸ τὰ «Παναθηναῖα»: ἐτ. Δ', φ. 15-11-1903, σ. 96, ἐτ. Ζ', φ. 30-9-1907, σ. 328, τοῦ ἴδιου ἔτους φ. 15-10, σ. 24. Πρὸ πάντων ἀξιοσημεῖωτη εἶναι ἡ γελοιογραφία του «Φρουρὸς ἀπαρεμφάτων», ἐτ. Η' φ. 31-1-1908).

Ὅσο γιὰ τὴ χορεύτρια Ρόζα Γαλέττη πού ἀναφέρει σ' αὐτὸ τὸ διήγημα, ἔχει γράψει ἐκτενέστερα ὁ Ροῖδης τέσσερα χρόνια προηγουμένως στὸ διήγημά του «Πανδαμάτειρα καὶ Πανδαμάτωρ», δημοσιευμένο στὴν «Ποικίλη Στοά» τοῦ 1891 κι' ἀνατυπωμένο ἀπὸ τὸν Ἀνδρεάδη στὴν ἐκδόσιν Φέξη, τ. Β', σ. 25-36 κι' ἀπὸ τὸν Καιροφύλα στὴν ἐκδ. Σιδέρη, τ. Α', σ. 157-167. Κι' ἐκεῖ, ὅπου μάλιστα τὴν ὀνομάζει Ροζάτη Γαλέττη καὶ μᾶς διηγεῖται πὼς παιδί ἀκόμα τὴν εἶδε στὴ Γένουα, κι' ὅχι στὸ Λιβόρνο ὅπως μᾶς λέει στὴ «Θεατρικὴ ἀνάμνηση», ὅπως διόλου ἐπεισοδιακά μᾶς μιλάει γιὰ τὴ θεατρικὴ λογοκρισία, χωρὶς ὅμως οὔτε λέξη ν' ἀναφέρει γιὰ τὸν Ἀββᾶ Ρώση

καὶ τὰ κωμικὰ ἐπακόλουθα τοῦ κεραυνοβόλου ἔρωτά του. Ὅμως, ἐνῶ τὰ δύο αὐτὰ διήγηματα ἐλάχιστες ἔχουν ὁμοιότητες οὐσιαστικές, — τὸ «Πανδαμάτειρα καὶ Πανδαμάτωρ» τὴν γράφει, ἂν δὲ γελιέμαι, γιὰ νὰ ἐκθέσει κι' ἐκεῖ ὁ Ρ. τίς ἰδιόρρυθμες θεωρίες του γιὰ τὴ μουσικὴ, — βλέπουμε σ' αὐτὰ πολὺ περισσότερες σχετικὰ μετὰ τὸ ὕφος καὶ τὴν τεχνικὴ, ἀφοῦ, μετὰ μιὰ προσεχτικὴ ἀνάγνωσιν τῶν δύο αὐτῶν δημοσιευμάτων, παρατηροῦμε μερικὰς ἐπαναλήψεις ὁλόκληρων φράσεων καὶ κοινὰ στρατηγήματα λογοτεχνικά, πρᾶμα πού μᾶς βοηθεῖ κι' αὐτὸ γιὰ νὰ νιώσουμε καλύτερα μετὰ ποιὸν τρόπο ἔγραψε ὁ Ροῖδης. Καὶ στὰ δύο αὐτὰ κείμενα συναντᾶμε, αὐτολεξεῖ σχεδόν, τὴ φράση: «ἀπεξεύχθησαν οἱ ἵπποι τοῦ ὀχήματος τῆς Γαλέττης, ἀντικατασταθέντες ὑπὸ λογικῶν ὄντων, τὰ ὅποια μετέβαλεν εἰς ἄλογα ὁ ἐνθουσιασμός». Ἐπίσης ἡ φράση: «ὁ ἐν Φλωρεντίᾳ ἡγούμενος τοῦ τάγματος τῶν καπουκίνων, εἰς τὸν ὁποῖον ἐξωμολογεῖτο τὰς ἁμαρτίας του, ἐγονυπέτησε πρὸ αὐτῆς προσφέρον ὡς ἀντάλλαγμα ἐνὸς φιλήματος τῆς ψυχῆς του τὴν σωτηρίαν», ὑπάρχει, ὅμως καλύτερα κάπως διατυπωμένη καὶ στὸ διήγημα «Πανδαμάτειρα καὶ Πανδαμάτωρ». Καὶ ἀπὸ ἄλλα του ὅμως δημοσιεύματα, βλέπουμε κι' ἐδῶ νὰ ἐπαναλαμβάνονται ὁλόκληρες φράσεις, ὅπως «ἐπόμενον ἦτο νὰ κορυφώσῃ τὴν ἱλαρότητα τῶν φύσει εὐθύμων καὶ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀγανάκτησιν τῶν σπληνικῶν». Ἡ ἐκφραση πάλι «ἐπὶ προκρουστικῆς κλίνης», πού τὴν ἀναφέρει καὶ στίς κριτικὰς του μελέτες, ἦταν φαίνεται πολὺ συνηθισμένη ἐκείνῃ τὴν ἐποχῇ, ἀφοῦ ὁ Ἀγγελος Βλάχος στὸ περίφημο φυλλάδιό του ἐναντίον τοῦ Ροῖδου, τὴν ἀναγράφει 8 φορές. (Βλ. Ἀγγελου Βλάχου, ὁ «Νέος Κριτικός», 1877, σ. 20, 30, 42, 47, 53, 54, 55, 58). —Τὶς συχνὰς αὐτὰς ἐπαναλήψεις ὅχι μονάχα φράσεων, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρων περιόδων τις ἀπαντᾶμε συχνὰ καὶ σὲ πολλὰ του ἄλλα δημοσιεύματα, ὅπου βλέπουμε νὰ μεταχειρίζεται τοὺς ἴδιους ἐκφραστικούς τρόπους, τίς ἴδιες, πολλὰς φορές, παρομοιώσεις—ἀπόδειξις κι' αὐτὸ τῆς κάπως στενῆς του φαντασίας καὶ τῆς δυσκολίας ποῦχε στὸ γράψιμό του, πρᾶμα πού μᾶς τὸ εἶχε ἄλλως τε ἐξομολογηθεῖ, τοῦλάχιστο τὸ τελευταῖο. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο δὲν περιορίστηκαν τὰ δάνειά του ἀπ' ὅσα ὁ ἴδιος εἶχε γράψει προηγουμένως, μὰ πῆρε, ὅπως φαίνεται καθαρὰ στὴν «Πάπισσα Ἰωάννα» καὶ σὲ τόσα του ἄλλα δημοσιεύματα, ὅχι μονάχα ξένες ἰδέες, μὰ κι' ὁλόκληρες περικοπὲς ἀπὸ συγγραφεῖς πού προτιμοῦσε, δανείστηκε δηλ. «οὐ τῇ χειρὶ, ἀλλ' ὅλῳ τῷ θυλάκῳ», γιὰ νὰ μεταχειριστοῦμε τὴν πετυχημένη ἐκφραση πού ἀναφέρει γιὰ τὸ Ροῖδου ὁ Καμπάνης. Ὅμως, παρ' ὅλ' αὐτὰ διατηρεῖ ἀνόθευτο τὸ προσωπικὸ του ὕφος, τέλειος καθὼς ἦταν μάστορης ὅχι μονάχα στὴν τέχνη νὰ γράφει, ἀλλὰ καὶ ν' ἀφομοιώνει τὰ δάνεια στοιχεῖα, ὅπως τὸ παρατήρησε κι' ὁ Παλαμᾶς σ' ἓνα παλιὸ του γιὰ τὸ Ροῖδου ἄρθρο, ὅπου, μιλώντας γιὰ τὴν «Πάπισσα Ἰωάννα», μᾶς λέει

πώς διακρίνουμε σ' αὐτὴ «λεπτότεχνον ἀφομοιωτικὴν δύναμιν καὶ ξένων καὶ δανείων» («Ἀκρόπολις» 14-11-1899). Ἐρευνώντας ἐπίμονα γιὰ νὰ ἐξακριβώσω ἢ ν' ἀνακαλύψω ὅσα μπορούσα περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὸ ἔργο καὶ τὴ ζωὴ τοῦ Ροῖδη, εἶχα τὴν τύχη νὰ βρῶ μιὰ μετάφραση ἀπὸ κείμενο γαλλικόν, ποὺ τοῦ χρησίμευσε γιὰ πρότυπο ὅταν ἔγραφε τὸ διή-

γημά του «Ὁ διαβάτης», δημοσιευμένο στὴν ἐφ. «Ἀκρόπολις» 25-12-1900, πολύτιμο πραγματικὰ δοκουμεντό ποὺ μᾶς βοηθᾷ, μαζὶ μὲ ἄλλα μερικὰ στοιχεῖα, συγκεντρωμένα στὰ χέρια μου κι' αὐτά, γιὰ νὰ ἐξακριβώσουμε ἂν ἦταν ἢ ὄχι λογοκλόπος ὁ Ροῖδης. Μὰ γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα εἶναι ἀνάγκη ν' ἀσχοληθοῦμε σὲ ἰδιαίτερό μας σημείωμα.

Χ. Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ

Θ Ε Α Τ Ρ Ι Κ Η Α Ν Α Μ Ν Η Σ Ι Σ

Ἡ ἀπὸ τριμηνίας ἀπόφασίς τῆς λαοπροβλήτου κυβερνήσεως νὰ προνοήσῃ, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ τῆς ἠθικοποιήσεως τοῦ ἡμετέρου θεάτρου διορίζουσα ἐπιτροπὴν πρὸς ἐκτίμησιν τῆς σεμνότητος τῶν δραματικῶν ἔργων, ἐξηγείρεν εἰς τὸ βάθος τῆς μνήμης μου παλαιστάτην ἀνάμνησιν ὁμοίας ἐν Ἰταλίᾳ ἀποπείρας. Ἀφορμὴ τῆς ἐξεγέρσεως ταύτης δὲν εἶναι βεβαίως οἰαδήποτε τις σχέσις ἢ ἀναλογία τῆς τυραννικῆς ἐκείνης λογοκρισίας πρὸς τὴν ἀνώδυνον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμετέραν, ἀλλὰ μόνον τὸ τυχαῖον γεγονός ὅτι ἐν ἐκ τῶν μελῶν τῆς κορδονικῆς ἐπιτροπῆς, ὁ ἀξιότιμος κ. Μιστριώτης, συμβαίνει νὰ ὁμοιάζῃ ὡς διδυμὸς ἀδελφός, μὲ τὸν πανοσιώτατον Ἀβδᾶν Ρώσσην, τὸν πρόεδρον τῆς λειτουργούσης ἐν Λιδόρνῳ κατὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῆς ἀντιδράσεως, ἥτις ἐπῆλθε μετὰ τὰ ἐπαναστατικὰ κατορθώματα τοῦ Γουεράττῃ καὶ τοῦ Γαριβάλδη. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι δὲν περιορίζεται εἰς μόνον τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἀνάστημα ἢ μεταξὺ τῶν δύο λογοκριτῶν ὁμοιότης, ἀλλ' ἔχουσιν ἀμφοτέρω κοινὴν καὶ τὴν γνώμην ὅτι λαλοῦντες εἰς ὑψηλὰ πρόσωπα πρέπει νὰ μεταχειρίζονται γλῶσσαν τελείως ἀκατάληπτον εἰς τοὺς ταπεινοὺς.

Ἡ πρὸς τὸν Δοῦκα τῆς Τοσκάνης ἐπανερχόμενον ἐκ τῆς ἐξορίας προσλαλιὰ τοῦ Ἀβδᾶ Ρώσση ἀπομένει μνημεῖον ρητορείας ἐπίσης ἀπροσίτου εἰς τὴν κοινὴν ἀντίληψιν ὅσον καὶ ἡ πρὸς τὸν Δοῦκα τῆς Σπάρτης ⁽¹⁾ προσφωνήσις τοῦ ἡμετέρου καθηγητοῦ.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ὁμοιότητος δὲν ἔλειπον οὐδ' αὐταὶ αἱ ὑσπληγγες ⁽²⁾ ἦτοι «Le vi-

branti corde del commosso cuore» ⁽³⁾. Ἡ μόνη διαφορὰ ἦτο ὅτι τὸ ἰταλικὸν κοινὸν ἀπεδείχθη πολὺ ἱκανώτερον τοῦ ἡμετέρου πρὸς ἐκτίμησιν τῆς μοναδικῆς τοῦ καλλιτεχνήματος πρωτοτυπίας. Ἐνῷ τοῦ ἑλλήνος προσφωνητοῦ ἡ ἐπιτυχία περιωρίσθη εἰς τὴν πρόκλησιν εὐαριθμῶν μειδιαμάτων, ὁ ἀντίζηλος αὐτοῦ κατώρθωσε νὰ γίνῃ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἡμέραν δημοτικώτατος ἀπὸ τὴν μίαν εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς Τυρρηνίας. Ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἐκόσμησε τὴν πρώτην σελίδα πάντων τῶν σατυρικῶν φύλλων μετὰ τῆς πιστοποιήσεως ὅτι δὲν εἶνε γελοιογραφία· δύο ζαχαροπλάσται ἐκέρδισαν πολλὰ χρήματα τυπώσαντες τὴν πολὺκροτον προσλαλιὰν ἐπὶ τῶν χαρτίνων σάκκων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐπώλουν τὰ ζαχαρικά των καὶ φιλόμουςος τραπεζίτης ἐπροκλήρυσεν ἀμοιρὴν διακοσίων σκούδων εἰς τὸν ἱκανὸν νὰ ἐξηγήσῃ τοὺς γρίφους τοῦ Ἀβδᾶ Ρώσση. Τίς ὅμως παρ' ἡμῖν ἐπονοκεφάλησε νὰ μαντεύσῃ τί ἤθελε νὰ εἰπῇ εἰς τὸν διάδοχον τοῦ ἑλληνικοῦ στέμματος ὁ κ. Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου; Τὸ ἀληθές εἶνε ὅτι εἰς τοὺς πολιτισμένους τόπους δύσκολον εἶνε νὰ παρέλθῃ ἀπαρατήρητος ἢ νὰ μείνῃ ἀδράβευτος μία οἰαδήποτε

δολιχοδρομήσῃ, ὁ καλλιτέχνης φιλόσοφος μακρὰν εἰσαγωγὴν προτάσσων, τοὺς τε σοφιστὰς καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτῶν ἠθοποιεῖ, (Γ. Μιστριώτη Πλάτωνος Γοργίας, ἐκδ. Γ', 1906, σ. 7). Γιὰ δεῖγμα τῆς κούφιας ρητορείας τοῦ Μιστριώτη, ποὺ τόσο νεύριαζε τὸ Ροῖδην, παραθέτω τ' ἀκόλουθο, ὁπὸ τὸν ἐπικηδεῖο λόγο στὸν ἰσόξιο τοῦ Δεληγιάννη, «τὸν σθεναρὸν ὑπέρομαχον τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν γλώσσης»: «... προσφέρω σοι τάσδε τὰς δάφνας ὡς αἰσθητὰ τῆς ἀμαράντου δόξης σύμβολα, ἀ ἐδρεψάμην ἐξ ἀκηράτου λειμῶνος καὶ τῶν κήπων τοῦ Ἀπολλωνος, ἀ κατήρδυσαν τὰ δάκρυα τῶν Ἀρσακειᾶδων (sic!) καὶ ἐκήπευσαν οἱ ἐργάται τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων καὶ οἱ ἀγρυπνοὶ τῆς ἀθανάτου γλώσσης φρουροί». (Γ. Μιστριώτη, Ρητορικοὶ Λόγοι, τ. 2, 1906, σ. 137). Αὐτὸν τὸν ἐπικηδεῖο λόγο τὸν ἔχει πολλὰς φορὰς ἀναδημοσιεύσει, ἀκόμα καὶ στὴν εἰσαγωγὴν τοῦ στὴν Ἡλέκτρα τοῦ Σοφοκλέους, ἐκδ. Β', 1906 σ. ζ'-η'. Ὁ Ταγκόπουλος μούλεγε κάποτε πὺς ἀγαναχισμένος ἀπὸ τὸν ἄδειο βερμπαλισμὸ τῶν «Ρητορικῶν λόγων» ἐτοιμαζότανε νὰ τοὺς χτυπήσῃ ἀμείλιχτα στὸ «Νουμᾶ», μὰ τὸν ἐμπόδισε ὁ Πάλλης, ποὺ τοῦ παράγγειλε πὺς σὲ τέτιες περιστάσεις μόνον εἰρωνεῖα χρειάζεται καὶ ἔτσι, ἀκολουθώντας αὐτὴ τὴ συμβουλὴ, δημοσίευσε σχετικὰ κάποιον τοῦ ἀρθροῦ μὲ τὴν ἐπιγραφή: Ἀντιρητορικοὶ λόγοι. Ἀπὸ τὸν κ. Μαρκόκη θὰ περιμένουμε νὰ ἴδωμε σὲ ποιὸν τόμο τοῦ «Νουμᾶ» δημοσιεύθηκε.

(3) Καθὼς μ' ἐπληροφόρησε ὁ βαθεὺς γνώστης τῆς Ἰταλικῆς γλώσσας κ. Νικίας Βέρτης, τμημ. τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης, ἡ ἐκφραση αὐτὴ, ποὺ μεταφράζεται «αἱ πάλλουσαι χορδαὶ τῆς συγκεκινημένης καρδίας», δὲν ἔχει τίποτα τὸ ἀρχαῖόν.

(1) Τίτλος τιμητικὸς τοῦ βασιλέα Κωνσταντίνου, ποὺ τοῦ δόθηκε μιὰ μέρα ὕστερ' ἀπὸ τὴ γέννησίν του, στίς 21-7 1868 καὶ ποὺ τὸν διατηροῦσε ὅταν ἦταν νέος καὶ κάποιο διὰν ταξίδεψε incognito στὸ ἐξωτερικόν. Οἱ διατάξεις τοῦ Συντάγματος ἀπαγόρευαν τὴν ἀπονομὴν τοῦ τίτλου αὐτοῦ, ἐπικυρώθηκε ὅμως ἀπὸ τὴ Βουλὴ στίς 17-9 1868 (π. ἡ.) Τὴν προσφωνήσιν τοῦ Μιστριώτη στὸ Δοῦκα τῆς Σπάρτης, ποὺ ἀναφέρει ἐδῶ ὁ Ρ., δὲ μπόρεσα νὰ τὴ βρῶ, οὔτε πάλι βρίσκεται στοὺς περίφημους Ρητορικοὺς τοῦ Λόγου, τ. 1-5, 1903-1911, δπου περιέχονται καὶ προσφωνήσεις καὶ σὲ ἄλλους διόλου ἀσημαντὰ πρόσωπα.

(2) Στὸ Λεξικὸν τοῦ Lidell καὶ Scott—M. Κωνσταντινίδη βρίσκουμε τὴν ἀκόλουθον ἐρμηνεία γιὰ τὴ λ. ὑσπληγγε, ἡγγος (ἡ) «Σχοινίον τεταμένον ὀριζοντίως ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ σταδίου καὶ ἀφιέμενον νὰ πέσῃ ὅταν οἱ ἀγωνιζόμενοι ἔπρεπε νὰ ἐξορμήσωσιν, ἀφετηρία». Ὁ μακαρίτης ὁ Μιστριώτης ἔκανε μεγάλη κατάχρησιν σ' αὐτὴ τὴ λέξη. Ἀναφέρουμε ἕνα παράδειγμα: «Ποῖν καταπέση ἡ ὑσπληγγε, ὅπως οἱ ἀγωνιστὰς τῆς διανοίας